

Přátelství lidí se zvířaty?

TOMÁŠ BONEK

Ve starých dobách si brali horníci s sebou do dolů kanárka. Zemřel-li, pak věděli, že se štolou šíří jedovatý plyn, a hledali co nejdříve záchranu. Jedním z důvodů zájmu o životní prostředí je bezesporu strach ze ztráty našich vlastních životních podmínek. Již dlouho umírají na celém světě miliony ptáků a jiných zvířat na následky otráveného vzduchu, vody a nebo potravy a pro řadu lidí se toto navýsost varovné znamení stalo důvodem ke změně smýšlení. Vztah mezi člověkem a zvířetem je od počátku plný protikladů. Na jedné straně člověk zvířata potřebuje ke svému vlastnímu životu, na druhé straně řadu z nich nemilosrdně pronásleduje, anebo je už vyhubil. V posledních desetiletích bylo na poli ochrany zvířat a životního prostředí dosaženo nemalých úspěchů. Některé druhy byly zachráněny před vyhubením téměř v posledním okamžiku a také ve vztahu k domácím zvířatům se leccos mění. Osvětovou činností řady významných osobností a nadnárodních organizací se v širokých vrstvách civilizovaného lidstva probudila nová láska ke zvířatům. Lidé si začali uvědomovat, že přírodní prostředí není něčím samozřejmým, co tu bude pořád, nezávisle na našem chování. Obětavé nasazení řady jednotlivců v nejrůznějších projektech, stejně jako rostoucí počet útulků pro psy a kočky, sledovanost přírodovědných filmů v televizi i návštěvnost zoologických zahrad jsou toho důkazem. Jistě je toto probuzení jen částí onoho velkého procitnutí v otázkách životního prostředí, o němž jsme psali v jednom ze starších čísel našeho časopisu. Vztah ke zvířatům je však právě intenzitou citového nasazení něčím mimořádným.

Jak vztah k přírodě jako celku, tak vztah ke zvířatům utrpěl bohužel v poslední době vážné rány. První postojem USA, které kladou vlastní hospodářské zájmy nad zájmy životního prostředí, druhý absurdní situací okolo nemoci šílených krav a epidemie kulhavky a slintavky v západní Evropě. Posledně jmenovaný příklad ukazuje hloubku krize, ve které se náš vztah k ostatním živým bytostem nachází. Všude tam, kde se lidé cítí ohroženi, anebo kde se zájem přírody dostává do konfliktu s hospodářstvím, není zdaleka vyhráno. Je stále zřetelnější, že je nutné celkově změnit náš poměr ke světu, protože neuvážené zásahy do jeho křehké rovnováhy mají stále varovnější následky.

V dávných dobách se některé živočišné druhy přidaly k člověku a staly se jeho průvodci, pomocníky a živiteli. Z lovců se stal pastevec. Tajemství zdomácnění některých druhů zvířat vrhá světlo na jeden z důležitých aspektů našeho života s nimi. Jednotlivá zvířata nemají vlastní individuální já, svou duši jsou součástí druhu a jejich společné skupinové já spočívá v duchovním světě. I když u vyšších druhů zvířat dochází v určitém smyslu k individualizaci, je tato skutečnost plně překonána až u člověka. Proto lze říci, že to, co se nám ukazuje v životopise jednotlivého člověka, je ve světě zvířat popisem celého druhu (Rudolf Steiner).

U zvířat, která žijí v úzkém spojení s člověkem, dochází ovšem k určitému vyčlenění ze závislosti na vlastním druhu. Spojení s člověkem je obsáhlejší, než jsme obvykle ochotni si připustit. Jen ten, kdo se zvířaty žije a pracuje, zažívá denně jeho hloubku. Duše zvířat žijících s námi se dostává v jistém smyslu do vlivu našeho vlastního já. Domácí zvíře se tak stává obyvatelem dvou světů, světa zvířat a světa lidí.

Původní společenství lovců a sběračů žila v intimním snivém spojení s celou přírodou. Zdomácnění některých druhů zvířat a rostlin provází lidstvo na dlouhé cestě vyčlenění z přirozeného běhu světa. Toto vyčlenění je podmínkou lidské svobody, ale i výzvou k bdělosti. Je vážným znamením, že se oním varovným "kanárkem" počátku dvacátého prvního století stala právě kráva, která je pro člověka patrně nejvýznamnějším živočišným druhem. Kráva,

kteřá provází člověka odnepaměti a skoro ve všech starých kulturách patří k posvátným či obětním zvířatům.

Je třeba se ptát, zda je možné dát našemu vztahu ke zvířatům nové, pevné základy. Moderní přírodověda vychází z názoru, že tu zvířata byla jako první a že se člověk vyvinul dlouhým vývojem z jedné větve řádu primátů. V dávných dobách tu člověk nebyl, ale země nebyla pustá a prázdná, byla plná rostlin a zvířat - pozemský ráj. Příchodem člověka byla narušena původní rovnováha a řád života. Příroda by podle této teorie mohla bez člověka dobře existovat, člověk bez přírody nikoli, neboť mu dává domov a potravu. Podobné myšlenky naplňují řadu lidí úctou a pocitem zodpovědnosti. Cítí se povoláni, tak jako Noe ve Starém zákoně, zachránit stvoření, stržené člověkem do katastrofy. Pro mnohé však vztah k přírodě zůstává za ledovým příkrovem myšlenky, že se vše ve vesmíru děje náhodou, a tudíž nemá žádný smysl.

Vedle tohoto dnes velmi rozšířeného názoru existuje už od pradávna i jiný názor, který říká, že nikoli zvířata, nýbrž člověk je prvorozeným stvořením - země bez člověka je tedy nemyslitelná! Moderní věda tuto teorii většinou zásadně odmítá a považuje ji za nevědeckou a nepřijatelně antropocentrickou. Tento pohled na stvoření se však v duchovních dějinách lidstva objevil v nejrůznějších podobách - od nejstarších mýtů, přes pohádky až k podrobnému popisu v duchovní vědě Rudolfa Steinera.

Například podle jednoho příběhu jihoafrických Křováků byla země na počátku pustá a prázdná a lidé se museli živit kořinky a sběrem plodů a semen. Život byl bez radosti a v osamění. Bůh, který to viděl, se rozhodl lidem pomoci.

"Učiním zvířata," pravil. "Poštu na zemi všemožná stvoření a dovolím lidem lovit tolik, kolik potřebují pro život. Ano, tak to učiním!"

Stvořitel si k sobě znovu zavolal tu jednoho, tu druhého člověka, aby z něj, podle jeho vlastnosti, učinil zvíře.

Všemocný pohlédl na své stvoření a zaradoval se z veselého dovádění zvířat, která naplnila zemi, vody i vzduch. Rozhodl se, že po období dešťů dá lidem povolení k lovu.

Jednoho dne hledal Křovák Tukwa v buši kořinky a přitom narazil na krásnou mladou antilopu. V jejím pohybu byla nepopsatelná ladnost a půvab. Tukwa však pro to neměl žádný smysl, protože se v jeho duši probudila zlá touha po lovu a v jeho ústech divoká chuť na čerstvé maso.

"Ha, jak pěkná kořist," pravil si pro sebe. "Ulovím si ji, protože snadněji to už nikdy nepůjde. Bůh sice přikázal počkat se začátkem lovu až na konec období dešťů, ale co se mi může stát, Bůh je daleko a období dešťů začne ještě dnes. Učiním to tajně a nikdo mne nepotrestá."

Tukwa mrštil vší silou svou hůl na vyhrabávání kořinek proti antilopě a ta sesvalila k zemi a vydechla naposled. Tukwa si svou kořist přehodil přes rameno a vydal se na cestu domů. Cestou potkal zástup radujících se Křováků, kteří byli na cestě k Bohu, povoláni nechat se proměnit ve zvířata. Tukwu popadl z jejich dobré nálady vztek a rozhodl se, že půjde také k Bohu a nechá se proměnit ve zvíře.

I když ho jeho žena a další Křováci upozornili na jeho ošklivost a na to, že porušil Boží přikázání, vydal se Tukwa nepovolán k Bohu. Bůh mu však v hněvu vyčetl jeho pýchu a přestupky a proměnil ho za trest v hyenu, která je všemi opovrhována...

Podobné příběhy poukazují různým způsobem na to, že zvířata tu jsou kvůli člověku. Tuto závislost si ale nelze vykládat tak, že tu zvířata a potažmo celé stvoření jsou jen proto, aby člověk mohl uspokojit své sobecké zájmy. V biblickém příběhu stvoření se vypráví, že člověku byla v ráji svěřena moc dát zvířatům jména. Jméno jev duchovním smyslu mnohem víc než pouhé vnější označení. Správně zvolené jméno plně vystihuje podstatu pojmenovaného. Rajskému člověku je dána síla poznání a stvoření se mu stává obrazem jeho vlastního nitra. Dívá-li se do světa, pak poznává sebe sama a dívá-li se do svého nitra, pak

nalézá skutečná jména pro věci a bytosti světa. Život se zvířaty mu může být cestou sebepoznání - zážitkem vlastního člověčenství. Rozpoznání, že i v něm je něco zvířecího, co čeká na zkrocení a vysvobození, se mu může stát pramenem pokory. V této souvislosti je třeba chápat Boží pověření, aby se člověk stal pánem stvoření. Jen lidé mají možnost nahlédnout do podstaty stvoření, ať už spolupracovat na jeho budoucnosti. Starozákonní náboženství mělo za cíl posílit sebevědomí člověka, a proto kladlo zvýšený důraz na jeho nadřazené postavení. V jiných náboženských systémech (např. v buddhismu) jsou zvířata spolu s člověkem nedílnou součástí světa utrpení. V již zmíněném příběhu o Noemově arše je to ovšem člověk, který dostává od Boha úkol zachránit zvířata, stržená hříšným lidstvem do zkázy a v Novém zákoně tento motiv znovu nalzáme ve známém místě Pavlova listu Římanům.

"Celé stvoření toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů. Neboť stvoření bylo vydáno marnosti -ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal. Trvá však naděje, že i samo stvoření bude vysvobozeno z otroctví zániku a uvedeno do svobody a slávy dětí Božích.

Víme přece, že veškeré stvoření až podnes společně trpí a sténajíc pracuje k porodu. A nejen to: i my sami, kteří již máme Ducha jako příslib darů Božích, i my ve svém nitru sténáme, očekávající přijetí za syny..."

Ř8, 19-23

V příběhu jihoafrických Křováků není vysloveno, podle jakého klíče Bůh určoval lidi, kteří se měli stát zvířaty - obsahuje jen zmínku, že byli proměněni podle svých vlastností. Rudolf Steiner popisuje na základě svých antroposofických bádání, že se bytosti přírodních říší obětovaly proto, aby člověk mohl žít. Vzdáleným odleskem této skutečnosti jsou téměř ve všech starých náboženstvích přítomné zástupné zvířecí oběti. Tyto oběti měly tišit hněv bohů a předků a přivolávat požehnání pro obětní společenství. Obětí Syna člověka se situace zásadně změnila. V Kristu může totiž člověk znovu nalézt ztracenou spoluzodpovědnost za osud stvoření. Ze sil lásky, která mystériem na Golgotě vstoupila do života, může povstat budoucí svět, o němž mluví starozákonní proroci.

Svět, v němž Bůh uzavře pro člověka smlouvu s polní zvěří a s nebeským ptactvem a kde budou zvířata a lidé žít v míru a přátelství. (Ozeáš 2, Izajáš 11)

Naše vina na zvířatech je veliká, sdílíme s nimi stejný životní prostor a vděčíme jim za mnohé, a přece mnohdy jen nesmyslně zvyšujeme jejich utrpení anebo je v démonické hrůze z nemocí nemilosrdně hubíme... Je třeba nechat se cele proniknout vědomím, že jsme se zvířaty, domácimi i divokými, bytostně spojeni, že to jsou naši bratři, kteří kdysi zůstali pozadu, aby lidé mohli žít, a že trpí naší vinou, toužebně čekající na naši pomoc. Pocit zodpovědnosti a vděčnost dá našim činům novou sílu.

Skrze básníka Christiana Morgensterna promluví duchovní svědomí budoucnosti, když napsal:

Celé věky lásky budou potřeba na to, abychom zvířatům vynahradili služby, které nám prokázala, a oplatili zásluhy, které na nás mají. Je třeba s tím začít již dnes.

Článek byl připraven za pomoci knížky Rudolfa MEYERA:
Zur Erlösung der Tierwelt, Urachhaus 1970.